

Nastavni materijal 2.3

Sloboda i odgovornost – tri modula lekcije

To su moduli lekcije koje možete izabrati ovisno o potrebama vaših učenika – u sklopu jedinice od četiri lekcije, ili kao mogući dodatak nekoj jedinici. Moduli istražuju uslove preuzimanja odgovornosti u modernim društvima:

Modul br. 1: Učiti kako preuzeti odgovornost nije moguće bez preuzimanja rizika.

Modul br. 2: Kako možemo uspjeti u preuzimanju odgovornosti u modernim, sve složenijim društvima koja većinom od nas traže maksimum?

Modul br. 3: Stabilnost demokratskih zajednica ima kulturološku dimenziju – zajednički sistem vrijednosti svojih članova koji se ne može nametnuti, već mora biti prihvaćen.

1. Dilema rizik – odgovornost

Imati slobodu izbora predstavlja ljudsko pravo, no ta sloboda podrazumijeva i odgovornost. Uvijek moramo biti svjesni uticaja i posljedica naših odluka i postupaka i za nas i za druge, kako danas tako i u budućnosti, ovdje ili bilo gdje drugdje u svijetu (vidi model održivosti u Radnom materijalu za učenike 4.2).

S druge strane, jedini način na koji učimo preuzimati odgovornost jeste u uslovima slobode, što uključuje slobodu doživljavanja neuspjeha. Na primjer, mladi ljudi žele izlaziti noću i vikendom, što učenici vrlo dobro znaju. Njihovi roditelji očekuju da se vrate kući u određeno vrijeme, pa je zadatak mlade osobe da poštuje dogovor. Bez slobode kretanja i preuzimanja svih pratećih rizika, niko ne može naučiti preuzimati odgovornost.

2. Dilema složenost – demokratija

U ovoj jedinici učenici razmišljaju o tome kako preuzeti odgovornost u svakodnevnim situacijama. Često u nekoliko sekundi moramo odlučiti kako riješiti neku dilemu. Osnovni zadatak (lekcije 2. i 3.) omogućuje učenicima da polako analiziraju dimenziju odgovornosti te na taj način vježbaju intuiciju. Preuzimanje odgovornosti zahtijeva vještinu hitrog „protrčavanja“ kroz neku složenu situaciju i potom intuitivnog donošenja odluke koja treba izdržati kritički osvrt. Iz svakodnevnog iskustva možemo reći da je to „normalno“ i svi smo svjesni rizika činjenja grešaka jer o teškim pitanjima moramo odlučiti pod vremenskim pritiskom. Vježba i iskustvo pomažu nam poboljšati intuiciju, no problem i dalje postoji.

Složenost poprima drugačiju kvalitetu na društvenom ili globalnom nivou. Na primjer, često možemo birati način putovanja od A do B, od kuće do škole, na primjer. Vožnja automobilom je najugodnija mogućnost, dok vožnja autobusom ili biciklom mnogo duže traje, da ni ne spominjemo mogućnost kašnjenja, ili mogućnost da pokisnemo jer pada kiša, itd. Kakvu odluku ćemo donijeti? Mogući kriterij bi mogle biti posljedice koje vožnja ima na klimatske promjene. No da li samo moj automobil može ostvariti tu razliku, posebno ako samo manjina ide autobusom ili biciklom? Problem je isuviše složen za pojedinca (vidi 4. jedinku). Isto vrijedi i za situaciju našeg učešća u političkoj raspravi o takvom pitanju – činimo li dovoljno i prave stvari da bismo spriječili klimatske promjene?

Povećanje složenosti tipično je za moderna društva. Ona su povezana globaliziranim tržištem i ovise jedno o drugom u smislu načina na koji rješavaju globalne probleme poput klimatske promjene. Činjenica, da se moramo boriti sa složenosću dodatno otežava preuzimanje odgovornosti. To je na neki način cijena koju moramo platiti radi povećanja standarda življenja u modernim društvima zbog dostignuća tih društava u nauci, tehnologiji i obrazovanju.

Intuicija nam više ne pomaže kod preuzimanja odgovornosti u složenim problemima kao što je rješavanje klimatskih promjena. Treba nam savjet stručnjaka. U demokratskim sistemima građani i političari koji se moraju osloniti na stručnjake da bi razumjeli svijet u kojem žive suočeni su s opasnošću da skliznu u neku vrstu moderne, postdemokratske oligarhije, vladavine stručnjaka koje građani više ne mogu nadzirati. To je dilema na relaciji složenost-demokratija.

Demokratija pobjeđuje ili gubi obećanjem da svaki zainteresirani građanin može učestvovati u donošenju odluka. Činiti to odgovorno podrazumijeva obrazovane građane. Obrazovanje je jedina šansa koju imamo da bismo riješili dilemu složenosti. Širenje obrazovanja nije samo pokretač sve veće složenosti modernog društva, već je, također, ključ za prevladavanje dileme složenosti u demokratiji.

3.Dilema sloboda – stabilnost: sloboda, pluralizam i naša potreba da dijelimo neke vrijednosti

Član 18.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere; to pravo uključuje slobodu da se mijenja vjera ili uvjerenje i slobodu da se, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoja vjera ili uvjerenje podučavanjem, praktičnim vršenjem, bogoslužjem i obredima.

Član 19.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo obuhvata slobodu zadržavanja mišljenja bez vanjskih pritisaka te slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg sredstva javne komunikacije i bez obzira na granice.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (10. decembar 1948.); cjeloviti tekst nalazi se u Nastavnom materijalu 2.5.

Pojedinci koji ostvaruju ova prava proizvode pluralizam u mnogim oblicima (vidi Nastavnu jedinku 3). Jedan od učinaka jeste da ljudi slijede različite vjeroispovijesti i pridržavaju se različitih sistema vrijednosti – naročito ako je riječ o useljeničkim zajednicama. Moderna društva su sekularna i pluralistička – njihovi članovi razvijaju individualna stajališta i identitete (vidi Nastavnu jedinku 1). Odgovornost ima konstruktivističku dimenziju.

S druge strane, svaka zajednica pridržava se niza vrijednosti oko kojih su se složili svi njeni članovi. Demokratija ovisi o jakoj državi, jednako kao i o političkoj kulturi koja pruža podršku.

To je dilema sloboda-stabilnost: demokratska i sekularna država ovisi o kulturološkim uslovima koje njene institucije i vlasti ne mogu proizvesti ili izvršiti. Niz općeprihvaćenih i cijenjenih vrijednosti, pravila i ciljeva ne može se uzeti zdravo za gotovo. Naprotiv, odgovornost je građana pregovarati i redefinisati vrijednosti, pravila i ciljeve. Obrazovanje, a posebice obrazovanje za demokratiju i ljudska prava igra ključnu ulogu u ispunjavanju tog izazova. Ljudska prava možda nude jedini niz pravila i principa koja su opće prihvatljiva (vidi 4. lekciju ove jedinice u kojoj se naglasak stavlja na član 1. Univerzalne deklaracije). Ljudska prava naglašavaju princip međusobnog priznavanja – zlatno pravilo – ali ne promoviraju niti jednu vjeroispovijest ili filozofiju etike i morala. S tog stanovišta, ljudska prava ne samo da su na izvoru problema, već su i ključ za postizanje rješenja.